THE BIBLE IN ŞAGUNA'S TRANSLATION

Nicolae Iuga, Assoc. Prof., PhD, "Vasile Goldiş" University of the West, Arad

Abstract: Andrei Saguna (1808-1873) was the Bishop and the Romanian Orthodox Metropolitan Bishop of Transylvania (1848-1873). As such, he coordinated a team who were preparing a new Romanian edition of the Bible, translated after Septuaginta and following older Romanian translations. This edition is known under the name of „The 1858 Bible from Sibiu". Andrei Saguna came to a personal and original conception regarding the translation of the Bible, expressed in the Foreword of The Bible from Sibiu. According to Saguna, the language of the Bible can be made only once for a people, as for ist most part, the vocabulary of the Bible acquires in time sacred connotation due to its being used in the Divine Liturgy. This part of the vocabulary of the Bible becomes thus unchangeable. On the oter hand, it is necessary that the initial translation of the Bible be revised from time to time, in order to be updated according to the historical evolution of the language.These two opposite trends, led Saguna to an organicist view on the language. The language can be compared to a tree which periodically sheds its old leaves replacing them with new ones while the trunk stays the same.

Keywords: Andrei Saguna, translation of the Bible, Bible from Bucuresti, Bible from Blaj, Bible from Sibiu.

Se spune, în mod curent, că Biblia este cartea cea mai tradusă din lume. După parametri cantitativi, număr de limbi şi ediţii, faptul poate să fie adevărat sau, mai bine spus, exact.

Însă nu trebuie să ne scape din vedere dimensiunea calitativă, capacitatea şi forţa uluitoare a Bibliei, odată traduse, de a fixa limba pentru o naţiune determinată, de a-i forma capacitatea de gândire şi expresie într-o măsură incomparabil mai mare decât întreaga literatură cultă a acelei naţiuni. Pentru că, spre deosebire de operele literaturii culte, realizate ulterior şi care abia mai târziu au constituit obiect de studiu în universităţi doar pentru o elită educată şi puţin numeroasă, limba Bibliei a picurat zilnic şi în urechea omului analfabet, neînvăţat şi neştiutor de carte. Faptul este evident în cazul marilor naţiunilor europene, care au avut mai întâi o traducere a Bibliei şi numai după aceea o literatură şi, eventual, o filosofie în limba naţională proprie.

In cazul nostru, al românilor, lucrurile stau într-un fel asemănător. O situaţie aparte o prezintă însă circulaţia diferitelor variante, traduse parţial sau integral, ale textului Cărţii.

Primele cărţi ale Bibliei tipărite în limba română au fost, se ştie, *Evangheliarul* de la Sibiu (1551), apoi celebrele tipărituri ale diaconului Coresi, realizate la Braşov: *Evangheliarul* (1563), *Faptele Apostolilor* (1570) şi *Psaltirea* (1570). Deşi grec de neam, Coresi a utilizat pentru traducerile sale nu doar versiunea grecească a Septuagintei, ci şi pe cea latină a Vulgatei (în cazul *Psaltirei*), dar mai cu seamă şi mai presus de orice a utilizat traduceri care circulau în manuscris şi care veneau pe căi neştiute din extremitatea nord-vestică a arealului locuit de români, de la Mănăstirea Peri din Maramureşul voievodal. Potrivit opinei împărtăşită cvasiunanim de către savanţi, exprimată între alţii de către Nicolae Iorga [1], aici în Maramureş, sub influenţa ideilor reformiste ale cehului Jan Hus, s-au tradus pentru prima dată în limba română, între 1434-1437, părţi întinse din Sf. Scriptură, trebuincioase slujbei şi anume *Faptele Apostolilor* (titlul în original: „Lucrul apostolesc") şi *Psaltirea.* Aceste manuscrise, mai cunoscute şi sub numele de *texte maramureşene* sau texte rotacizante au stat la baza altui manuscris celebru, *Codicele voroneţean,* practic o copie după textele maramureşene realizată la Mănăstirea Voroneţ, fapt deloc surprinzător, având în vedere caracterul privilegiat, frecvent şi sistematic al

BDD-V15 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:16 UTC)

legăturilor dintre Maramureş şi Moldova, după care acestea două împreună, manuscrisul maramureşean şi cel voroneţean, au stat la baza tipăriturilor lui Coresi realizate la Braşov. Este un prim exemplu elocvent cu privire la circulaţia relativ extinsă a vechilor scrieri bisericeşti. Aşa se explică şi faptul, remacat de altfel de către cercetători, că diaconul Coresi a folosit „manuscrise husite, brăzdate de ideile Reformei" [2], istoriceşte vorbind singurele manuscrise româneşti pe care Coresi putea să le aibă la îndemână, şi care nu puteau să provină de altundeva decât din Maramureşul întins pe atunci până în proximitatea spaţiului cultural ceh, marcat de idei reformiste. S-au întâlnit astfel la Braşov, în centrul geografic al spaţiului românesc, geniul cărturarului venit de undeva din vreo comunitate aromână din Grecia, din extremitatea sudică a limbii române şi în acelaşi timp nativ în limba Septuagingtei, cu graiul frust dar bătrân şi plin de adâncime al textelor rotacizante provenite din extremitatea nordică, maramureşeană a aceluiaşi spaţiu lingvistic.

A mai existat apoi, în acelaşi veac al XVI-lea, un proiect nedus până la capăt, de traducere integrală în limba română a Vechiului Testament, la care a lucrat Şerban fiul diaconului Coresi, împreună cu alţi cărturari ai vremii, confruntând Septuaginta şi cu o versiune maghiară a Bibliei datorată lui Heltai Gaspar (1551). Au văzut lumina tiparului într-o tipografie din Orăştie, la anul 1582, numai primele două cărţi ale Vechiului Testament, ediţie rămasă în istorie sub numele de *Palia de la Orăştie.*

Pe la jumătatea secolului următor, avem o primă izbândă mai însemnată, constând în apariţia primei traduceri integrale a *Noului Testament* la Alba Iulia, la 1648, „una dintre pietrele fundamentale pe care s-a clădit, în secolele următoare, limba română literară" [3]. Celebra ediţie are la bază o traducere ceva mai veche a unui oarecare călugăr Silvestru, venit la Alba Iulia din Ţara Românească, de la Mănăstirea Govora, şi a multor altor „ostenitori", forma definitivă a textului fiind dată de către mitropolitul Simion Ştefan, cel care scrie Predoslovia către cetitori, precum şi o dedicaţie pentru principele calvin al Transilvaniei George Rakoczy. Mai reiese din Predoslovie că traducerea a fost făcută după Septuaginta, dar a fost folosită şi Vulgata şi o traducere slavonă, precum şi traducerile tipărite de către Coresi, adică Evangheliarul şi Apostolul [4].

In fine, toate aceste strădanii de două veacuri au fost încununate de apariţia primei traduceri a întregii Biblii în limba română, *Biblia de la Bucureşti* de la 1688, mai cunoscută şi sub denumirea de Biblia Şerban Cantacuzino. Este un punct culminant şi de referinţă. Este o a doua sinteză, amplă şi decisivă, a graiurilor din diferitele provincii româneşti. Prima a constituit-o seria tipăriturilor lui Coresi care, după cum am arătat mai sus, a adunat câte ceva din graiul românesc din sud, din cel maramureşean şi din cel moldovean. Aici în cazul *Bibliei de la Bucureşti* de la 1688, sinteza este deplină. In această ediţie, Vechiul Testament este preluat după traducerea efectuată de către cărturarul moldovean Nicolae Milescu Spătaru, text revizuit de către mitropolitul-poet Dosoftei al Moldovei [5]. Manuscrisul lui Milescu, conţinând numai Vechiul Testament, a fost dăruit lui Grigore Ghica, domn al Ţării Româneşti. Apoi, pentru Noul Testament a fost preluat pur şi simplu textul existent, apărut la 1648 la Alba Iulia. Inainte de a fi dat la tipar, textul întreg a fost revăzut încă o dată şi diortosit de către celebrii cărturari munteni, fraţii Şerban şi Radu Greceanu, în colaborare cu învăţatul grec Ghermano de Nissa şi cu patriarhul Dositei al Ierusalimului, ştiutor de limbă română, care semnează de altfel şi o prefaţă. Ne aflăm în faţa unei sinteze depline în sensul propriu al termenului, deoarece avem, iată, variante moldovene şi ardelene, a căror formă definitivă a fost stabilită la Bucureşti de către cărturari vorbitori ai graiului din Ţara Românească.

Avem aşadar *Biblia de la Bucureşti* de la 1688, o traducere întreagă, cu rădăcini adânci în toate provinciile mari româneşti.

Destinul acestei Cărţi este uimitor prin modul în care a recirculat, prin secole, înapoi spre izvoare. Din Biblia de la 1688 au fost tipărite în timp unele părţi de sine stătătoare,

BDD-V15 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:16 UTC)

Evangheliarul, Apostolul sau Psaltirea, pe la diferite mănăstiri din ţară. Un secol şi ceva mai târziu, vede lumina tiparului *Biblia de la Blaj,* la anul 1795. Samuil Clain, traducătorul Bibliei de la Blaj, mărturiseşte într-o prefaţă intitulată *Către cetitoriu,* că scopul său a fost acela de a „îndrepta graiul Bibliei ceii mai dinainte româneaşte tipărită" , adică al Bibliei de la Bucureşti de la 1688 care, datorită curgerii timpului, a devenit „mult osibit de vorba cea de acum obicinuită" [6]. In fapt, nu avem în *Biblia de la Blaj* o traducere cu totul nouă, cât practic o diortosire a celei vechi, de la Bucureşti. Samuil Clain a schimbat în total, din lexicul *Bibliei de la Bucureşti,* puţin peste o sută de cuvinte [7]. Prin *Biblia de la Blaj* de la 1795 s-a realizat, paradoxal, nu o ardelenizare a limbii Bibliei, de altfel aşa-ceva nici nu ar fi fost cu putinţă, deoarece exista deja o Biblie tradusă la Bucureşti, consacrată şi utilizată ca atare timp de peste un secol, ci s-a realizat practic o muntenizare a graiului românesc din Ardeal. Apoi, după anul 1812, Basarabia a intrat în componenţa Imperiului rusesc. A fost necesară o Biblie aparte pentru credincioşii români din Basarabia, şi a fost tipărită în 1819 la Petersburg o Biblie românească în 500 de exemplare, care reproduce de fapt textul *Bibliei de la Blaj,* cu unele omisiuni. Ceva mai târziu, între 1854-1856, având mare lipsă de Cartea sfântă, Episcopul Filotei al Buzăului tipăreşte o nouă ediţie a Bibliei în tipografia Episcopiei şi în acest scop alege să reproducă *Biblia de la Blaj,* pe care o află „mai bine tălmăcită şi mai luminată la înţeles" [8].

Cu aceste consideraţii preliminare, am ajuns la *Biblia lui Şaguna,* respectiv Biblia de la Sibiu, ediţia patronată de către mitropolitul ortodox al Ardealului Andrei Şaguna şi tipărită în anii 1856-1858. Este totodată şi ultima ediţie a Bibliei tipărită în limba română cu caractere chirilice. Pe pagina de titlu stă scris: „BIBLIA / adecă / DUMNEZEIASCA SCRIPTURĂ / A LEGII CEI VECHI ŞI A CEI NOAO / după originalul celor Şeptezeci şi doi de Tâlcuitori din Alecsandria / tipărită / În zilele Prea Înălţatului nostru Împărat al Austriei / FRANŢISC IOSIF I / sub priveghearea şi cu binecuvântarea Ecselenţei Sale, Prea Sfinţitului Domn / ANDREIU Baron de ŞAGUNA / Dreptcredinciosul Episcop al Bisericei greco-resăritene Ortodoxe în Marele Prin- / cipat al Ardealului ..... / SIBIIU / cu Tipariul şi cu Cheltuiala Tipografiei de la Epi- / scopia dreptcredincioasă resăriteană din Ardeal / la annul Domnului 1856-1858". Traducerea realizată de către grupul de traducători patronat de mitropolitul Şaguna s-a făcut după originalul grecesc al Septuagintei apărut la Atena în 1843 [9], cu observarea permanentă a soluţiilor de traducere adoptate în *Biblia de la Bucureşti* de la 1688 şi în *Biblia de la Blaj* de la 1795.

Mitropolitul Şaguna este primul care vine cu o concepţie propriu-zisă, articulată şi principială privind traducerea Bibliei [10].

Teza principală a lui Andrei Şaguna, celebră de altfel, este aceea că „Limba Bibliei pentru un popor numai o dată se poate face" [11]. Cu o condiţie prealabilă, anume să fie „învinsă piedica cea mare a traducerii credincioase şi înţelese", adică limba poporului respectiv din acel moment istoric să fie suficient de evoluată (piedica cea mare), pentru a permite o traducere care să întrunească două atribute minimale: (a) traducerea să fie „credincioasă", adică aşa cum am spune azi să fie fidelă în raport cu originalul; (b) să fie „înţeleasă", adică mesajul profund şi autentic al Bibliei să fie inteligibil în limba în care este transpus. Dacă a fost depăşită această condiţie sine qua non, atunci se poate realiza o primă traducere adecvată a Bibliei în limba respectivă. Numai că această primă traducere ajunge în mod necesar să fie şi ultima.

Pentru că limba Bibliei are un anumit specific, dat de către destinaţia sa specială. Biblia este utilizată zilnic în varii servicii relgioase, şi mai cu seamă în liturghie, cuvântul biblic capătă în timp de secole o patină şi o aură de sacralitate, primeşte puternice conotaţii de ordin cultic, care îl fac nesubstituibil. Incercările de a realiza traduceri tehnice, *ad litteram,* aduse la zi sub raport pur lingvistic, pot să substituie în mod necugetat un cuvânt cu sinonimul său şi, chiar dacă sinonimul este perfect, rezultatul unei traduceri *mot a mot* poate

BDD-V15 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:16 UTC)

fi catastrofal; se prăbuşeşte sistemul conotativ al contextului şi sacralul devine vernacular, iar solemnitatea se transformă în trivialitate. Aşa se întâmplă, de exemplu, atunci când, din incultură sau comoditate, sunt traduse unele filme cu tematică religioasă: se fac traduceri *ad litteram,* corecte în sine, dar care ignoră expresiile biblice deja consacrate din vechime. Să ne imaginăm numai că expresiile din subtitrarea peliculei de film ar fi reluate în uzul liturgic: ce ar ieşi atunci?

Fireşte că limba unui popor este un proces viu, care se află în evoluţie istorică. Dar limba Bibliei pentru un popor se face o singură dată, după care, cu o anumită periodicitate, traducerea dintâi trebuie revizuită, cu precauţii şi respect faţă de textul iniţial, pentru a fi pusă în acord cu evoluţia istorică a limbii. Numai că nu poate fi vorba de o nouă traducere ci, mai corect spus, de o revizuire, de o diortosire. Aşa s-au petrecut lucrurile şi cu *Biblia de la Blaj* de la 1795 sau cu *Biblia Şaguna* de la Sibiu de la 1858: ambele au fost practic revizuiri periodice şi diortosiri ale *Bibliei de la Bucureşti* de la 1688. Acelaşi statut îl au şi cele patru ediţii sinodale ale Bibliei româneşti din secolul XX (din 1914, 1936, 1968 şi 2000). Au existat şi încercări extreme, fie de traducere strict tehnică **literală,** fie de traducere excesiv **literară,** care să valorifice textul bilbic într-un context mai larg cultural. Avem în vedere cele două rateuri celebre din secolul XX: Biblia tradusă de D. Cornilescu la 1921 şi respectiv Biblia tradusă de Gala Galaction la 1938. Nici una dintre aceste două traduceri nu a fost acceptată de către Sf. Sinod, ca Biblie oficială, de uz liturgic. Au fost acceptate în schimb, ca Ediţii sinodale, traducerile care au urmat linia inaugurată de *Biblia de la Bucureşti* de la 1688. Traducerea tehnică a lui D. Cornilescu a prins mai mult în mediile rupte de evoluţia culturii române, anume în mediile româneşti protestante din străinătate, iar traducerea excesiv literară şi românizată a lui Gala Galaction a ajuns să fie apreciată mai mult de către oamenii de cultură şi de către literaţi, decât de către teologi.

Aşadar, în evaluarea traducerii Bibliei, Şaguna vine cu o perspectivă modernă asupra raportului între sincronie şi diacronie. Diacronic, există limite istorice inevitabile ale oricărei traduceri, dar care se manifestă ca atare, limite care devin vizibile pentru noi ca limite abia după scurgerea unei perioade semnificative de timp. Traducătorii cei dintâi erau şi ei „nişte nemernici de-abia ai unui veac", adică cu merite şi cu lipse de merite inerente veacului, care au tradus aşa cum au tradus, fiindcă: „pe vremurile lor au fost bine şi desăvârşit aşa" [12]. Intr-o secţiune istorică de ordin sincronic, orice traducere este autosuficientă epocii în care a fost efectuată. Limitele traducerii nu se manifestă în sine, ci apar ca atare pentru noi, pe măsura ce ne îndepărtăm în timp de momentul de referinţă. O dată cu scurgerea timpului, în speţă peste un secol şi jumătate de la traducerea de la 1688, limba vorbită evoluează, în timp ce limba traducerii este fixată în text şi ca atare imobilă. Atunci se manifestă cu claritate nevoia sincronizării, adică a aducerii competenţei textului vechi la nivelul performării lingvistice a prezentului. In cazul Bibliei, acest lucru nu se realizează prin efectuarea unei traduceri cu totul noi, pentru că este stabilit axiomatic că limba Bibliei pentru un popor se poate face doar o singură dată, ci prin înnoirea punctuală, acolo unde este cazul, a lexicului vechii traduceri de referinţă [13].

Mitropolitul Andrei Şaguna are, consecvent cu principiile enunţate, şi o viziune proprie, organicistă asupra evoluţiei limbii: „Iară limba noastră e pom viu, care în toată primăvara se schimbă: ramurile bătrâne şi fără suc se uscă şi cad, mlădiţe tinere ies şi cresc; funza veştejeşte şi se scutură, dar alta nouă curând îl împodobeşte. Toate ale lui se fac şi se prefac, numai trupina [tulpina] remâne totdeauna aceeaşi" [14]. Este uşor să recunoaştem aici, în tulpină, traducerea Bibliei care istoriceşte vorbind o singură dată se poate face, iar în frunzele care se schimbă cu o periodicitate determinată cosmic - necesara actualizare periodică a unor elemente periferice de ordin lexical. Ceea ce însăşi ediţia Şaguna a Bibliei în limba română face la rândul său.

BDD-V15 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:16 UTC)

*

De la perioada în care a trăit Mitropolitul Andrei Şaguna (1809 - 1873), s-a scurs deja o perioadă considerabilă de timp, sunt iată peste două secole de la naşterea sa şi peste un secol şi jumătate de la traducerea Bibliei – ediţia care îi poartă numele.

Cu toate acestea, teoria lui Andrei Şaguna cu privire la traducerea Bibliei poate fi considerată ca fiind de interes şi azi, deoarece axioma potrivit căreia limba Bibliei pentru un popor o singură dată se poate face a fost într-un sens confirmată de evoluţia ulterioară a evenimentelor în speţă. De la Şaguna încoace, de un secol şi jumătate, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat ca Sinodale un număr de patru ediţii ale Bibliei, cele de la 1914, 1936 (Nicodim Munteanu), 1968 şi 2001 (Bartolomeu Anania), ediţii care înseamnă de fapt diortosiri, îndreptări succesive ale unei traduceri de referinţă, a *Bibliei de la Bucureşti* de la 1688, şi a respins două încercări care vizau schimbări radicale în text, care ambiţionau să se constituite în traduceri propriu-zis noi, de autor: *Biblia* lui D. Cornilescu (1921) şi *Biblia* lui Gala Galaction (1938).

Bibliografie

1. Bota, I., *Maramureşul – leagănul primelor scrieri în limba română,* în vol. *Maramureş,* Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 1966, p. 38-46.
2. Jinga, C., *Traduceri ale Bibliei în limba română,* www.quickbible.net ,site consultat la data de 26.12.2008.
3. Jinga, C., *Traduceri ale Bibliei în limba română,* www.quickbible.net
4. Păcuraru, M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Ed. B.O.R., Bucureşti, 1994, p.70 sq.
5. Păcuraru,M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Ed. BOR, Bucureşti, 1994, p.135.
6. *** *Biblia de la Blaj 1795,* Ediţie jubiliară, Roma, 2000.
7. Pavel, E., *Un monument de limbă literară,* în rev. „Observator cultural", nr.70/2001.
8. Chindriş, I., *Secolele Bibliei lui Samul Micu,* în rev. „Observator cultural" nr. 70/2001.
9. *** *Mitropolitul Andrei baron de Şaguna,* Sibiu, Ed. Consist. Episcopal, 1909.
10. Iuga, N., *Profesorul şi sirena,* Ed. Proema, Baia Mare, 2001, p. 81-83.
11. Şaguna, A., în: *Biblia*, Sibiu, 1856-1858, p. VI.
12. Şaguna, A., în: *Biblia,* Sibiu, 1856-1858, p. VII.
13. Iuga, N., *Profesorul şi sirena,* Ed. Proema, Baia Mare, 2001, p. 84.
14. Şaguna, A., în: *Biblia,* Sibiu, 1856-1858, p. VIII.

BDD-V15 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:16 UTC)